

Mattuschka Heinrich Gottfried (1734-1779)

Astronom, fizyk, matematyk i znawca śląskiej flory

Urodził się 22 lutego 1734 roku w Jaworze (Jauer), w rodzinie zamożnego szlachcica, barona von Spättgen und Toppolzan auf Pitschen. Wykształcony przez znakomitych nauczycieli na dworze ojca, uczył się następnie w Kolegium Jezuickim we Wrocławiu, gdzie po ukończeniu pełnego kursu i zdaniu egzaminów uzyskał stopień bakałarza i magistra filozofii. Zgodnie z życzeniem ojca poświęcił się następnie naukom prawniczym. W roku 1754 został referendarzem Oberamtsregierung we Wrocławiu, w roku 1755 udał się do Berlina, gdzie zdał egzamin przed Królewską Prawniczą Komisją Egzaminacyjną, później zaś przez rok pracował w tamtejszej kancelarii sądowej.

W roku 1756 otrzymał stanowisko radcy przy Oberamtsregierung we Wrocławiu, z którego właśnie zrezygnował jego ojciec.

W roku 1770 ze względu na stan zdrowia wystąpił ze służby i odtąd zajmował się głównie fizyką, astronomią i matematyką, opracowywał tablice astronomiczne, badał zjawiska atmosferyczne, mierzył barometrem wysokość różnych punktów w terenie, doskonalił przeróżne aparaty elektryczne, badał inklinację igły magnetycznej, jednak wyniki swych badań publikował rzadko. Jego prace były wysoko oceniane zarówno przez Akademię Nauk w Berlinie, jak i przez ówczesnych koryfeuszy matematyki – Lamberta, Grangego i Bernouilliego – z którymi Mattuschka prowadził obszerną korespondencję.

Ponieważ poważny wysiłek umysłowy połączony z siedzącym trybem życia oddziaływał niekorzystnie na stan jego zdrowia, przyjaciel Abt von Felbiger poradził mu, by dla wypoczynku zajął się zbieraniem roślin. W tym samym czasie w jego ręce dostała się naukowa spuścizna zmarłego przedwcześnie wrocławskiego lekarza i botanika Rudolpha, co spowodowało, że z zapalem zajął się tą nową dla niego dziedziną nauki, jaką była botanika. W latach 1776-1777 opublikował w języku niemieckim obejmującą 736 gatunków roślin „Florę Śląską”, która wzorowana była na dziełach „Historia stirpium Helvetiae” Hallera i „Flora austriaca” Jacquina. Do uporządkowanych według systemu Linneusza opisów roślin dołączył w niej szereg własnych obserwacji oraz informacje o zastosowaniu poszczególnych roślin w medycynie, dietetyce, gospodarstwie domowym i przemyśle. Przygotował też 801 rysunków roślin zebranych w 16 teczkach in folio o tytule „Ectypa stirpium silesiacarum” – rysunki te nie zostały jednak wydane. W roku 1779 Mattuschka wydał w języku łacińskim „Wylczenie roślin na Śląsku dziko rosnących”, które obejmowało już 1221 gatunków. Rejestr, będący uzupełnieniem „Flory Śląskiej”, ukazał się dopiero po jego śmierci w roku 1789. Nie doczekał się realizacji jego projekt opracowania kalendarza rolniczego na podstawie obserwacji zjawisk zachodzących w przyrodzie.

Działalność naukowa nie wyczerpywała bynajmniej całego zakresu zainteresowań Mattuschki. Zajmował się również malarstwem i muzyką, znał dobrze języki klasyczne oraz język francuski i włoski, a na rok przed śmiercią nauczył się również języka angielskiego. Był członkiem Śląskiego Towarzystwa Patriotycznego i Gesellschaft Naturforschender Freunde w Berlinie. Pracował niestrudzenie do ostatniego dnia życia, pozostawiając liczne uzupełnienia do „Flory

Śląskiej” oraz projekt pracy o szacie roślinnej Śląska, która miała być uporządkowana według stanowisk. Gruźlica, z powodu której w młodym jeszcze wieku musiał przejść w stan spoczynku, doprowadziła w końcu do jego przedwczesnej śmierci, w wieku niespełna 46 lat. Zmarł 19 listopada 1779 roku w Pyszczyne (Pitschen) koło Środy Śląskiej (Neumarckt). Nad jego grobem wykonano skomponowane przez niego w jakiś czas przed śmiercią „Dies Irae”. Von Schreber połączył kilka południowoamerykańskich gatunków roślin z rodziny *Rubiaceae* (Marzanowate) w jeden rodzaj, któremu na jego cześć nadał nazwę *Matuschkaea*. Zbiory botaniczne Mattuschki zostały włączone do Zielnika Śląskiego gromadzonego przez Śląskie Towarzystwo Kultury Ojczystej. Przechowywano je w siedzibie Towarzystwa na Tamce, zaś w roku 1944 zostały ukryte na Tarnogaju, jednak nie przetrwały oblężenia Festung Breslau.

Uwaga! W niektórych źródłach można spotkać się z pisownią Matuschka, zamiast Mattuschka.

Ważniejsze prace:

- 1750 – *Traite de l'art militaire dans la fortification, l'attaque et la defense des places selon la Methode de Monsieur le Marechal de Vauban*. Breslau.
- 1774 – *Von den Pflanzen, welche den Schafen schädlich sind*. *Oekonom. Nachr.* 2.
- 1776-1777 – *Verzeichniss der in Schlesien wildwachsenden Pflanzen, welche in der Färberei gebraucht werden können*. *Ibid.* 4-5.
- 1776-1777 – *Flora Silesiaca, oder Verzeichnisse der in Schlesien wildwachsenden Pflanzen*. Breslau.
- 1779 – *Enumeratio stirpium, in Silesia Sponte crescentium in usum herborisantium*. Vratislaviae.
- 1779 – *Über den Elektrophor und Volta's elektrische Pistole*. *Oekonom. Nachr.* 7.
- 1789 – *Botanische Geschlechtsund Nahmens Register*. Breslau (Uzupełnienie „Flora Silesiaca”).

Źródła:

- Binder F. 1884. *Allg. Deutsche Biogr.* 20. S. 681-682.
- Goeppert H. R. 1832. *Schl. Prov. Blätt.* 95. S. 324-332.
- Goeppert H. R. 1876. *Jber. Schl. Ges. f. vaterl. Kultur* 54. S. 120-121.
- Pax F. 1915. *Schlesiens Pflanzenwelt*. Jena. S. 5-6 (portret).
- Rostański K. 1963. *Historia Zielnika Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego*. *Acta Univ. Wratisl.* 14. S. 283, 287, 291.
- Sachs R. 1981. *Die „Flora Silesiaca” des Heinrich Gottfried Graf von Matuschka*. *Jahrbuch der Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau* 22. S. 92-115.
- Schube T. 1930. *Das Herbar des Grafen H.G. Mattuschka*. *Jber. Schl. Ges. f. vaterl. Kultur* 102. S. 66-72.
- Snoch B. *Górnośląski Leksykon Biograficzny*. Katowice 1997. S. 151.
- Streit K. K. 1776. *Alphabetische Verzeichniss aller im Jahre 1774 in Schlesien lebender Schriftsteller*. Breslau. S. 87-88.